

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42
Şubat 2016 February 2016
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

21. YÜZYILDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE İLERLEME RAPORU REPORT OF MARKING PROGRESS AGAINST CHILD LABOUR IN THE 21ST CENTURY

Bekir GÜZEL*

Öz

Çocuk işçiliği tarihsel süreçte çok eski dönemlere kadar uzansa da, bugün hukuki boyutta algılandığı şekilde ilk olarak 16. ve 17. yüzyıllarda önemli bir sorun haline gelmiştir. Bunun en önemli sebebi bu yüzyıllarda başta Kuzey Amerika olmak üzere Batı toplumlarında köleliğin yaygınlaşmasıdır. Çocuk işçiliği sorunu 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da yaşanan Sanayi Devrimi ile birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. Günümüzde de ulusal ve uluslararası boyuttaki tüm çabalara rağmen özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplumsal alandaki en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Tarihsel gelişime baktığımızda çocuk işçiliği ile mücadele tarihi, sosyal politika tarihi ile paralel bir gelişim göstermektedir. Hatta sosyal politikaların ilk olarak çocuk işçiliği sorunu ile mücadele etmek için geliştirildiğini de ifade edebiliriz. Bu konu ile ilgili dünyada ilk sosyal politika tedbirinin, 1801 yılında İngiltere'de 8 yaşından küçük çocukların çalıştırılmalarının yasaklanmasıyla başladığını görmekteyiz. Bir yıl sonra yine İngiltere'de çıkarılan *Factory Act* yasasıyla çocukların çalışma saatleri, gece çalışmaları ve çalışma koşulları düzenlenmiştir. Bu gelişmeleri daha sonra diğer Avrupa ülkelerindeki sosyal politika tedbirleri izlemiştir. 20 Yüzyıl'da Batı toplumlarında artan dayanışma duygusuyla birlikte işçi sınıfının da evrensel bir sosyal politika düşüncesine destek vermesi 1919 yılında bu isteğin hukuki savunuculuğunu üstlenecek olan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (International Labour Organization) kurulmasına neden olmuştur. Uluslararası Çalışma Örgütü IPEC programı kapsamında 2000 yılında bir çalışma başlatmıştır. Kuruluş 2000 - 2016 yıllarını kapsayacak olan bu çalışmanın 2000 - 2012 yıllarını kapsayan ve ara rapor olarak değerlendirilebilecek kısmını 2013 yılında yayınlamıştır. Çalışma 4'er yıllık 5 periyod olarak planlanmış ve veriler periyodik olarak 2000, 2004, 2008 ve 2012 yıllarını kapsayacak şekilde düzenlenerek paylaşılmıştır. 5. ve son periyoda ait verilerin sonuç raporu ile birlikte 2016 yılı sonrasında paylaşılması beklenmektedir. Bu çalışmada IPEC programı kapsamında elde edilen bilgiler ışığında 21. Yüzyıldaki çocuk işçiliği sorunu ve durumu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanayi Devrimi, Çocuk İşçiliği, Sosyal Politika, Batı Toplumları, İşçi Sınıfı.

Abstract

Child labor first became a problem according to today's legal dimension in the 16th and 17th centuries although it dates back to old times in the historical period. In those centuries, the most important reason for this is the popularity of slavery in western communities notably in North America. In the 18th and 19th centuries with the Industrial Revolution in Europe, the problem of child labor reached its peak. In spite of the national and international attempts, today it continues to be one of the most important social problems in underdeveloped and developing countries. From the historical perspective, history of the fight with the child labor has advanced parallel to the history of social politics. Further, it could be stated that social politics emerged in order to fight with child labor. The first precaution on this matter began in 1801 in England with the banning of children's working under the age of eight. One year later, with the *Factory Act* law; children's working hours, night shifts and working conditions were arranged in England again. These developments were followed by some socio politic precautions in other European countries. In the 20th century, with the increase of unity sentiment in western societies, workers supported the idea of social politics and it caused the establishment of International Labor Organization which deals with legal defense of this demand in 1919. ILO launched a research in 2000 within the IPEC programme. In 2013, the institution published an interim report (2000-2012) of this research which will involve the years between 2000 and 2016. The research was planned as five year-periods and the data was periodically shared in the years 2000, 2004, 2008, and 2012. The data of the fifth and the last period is expected to be published after 2016. In this study, the problem of child labor in the 21th century is discussed with the help of the data obtained within the IPEC programme.

Keywords: Industrial Revolution, Child Labor, Social Politics, Western Societies, Workers.

1. Giriş

Çocukların çeşitli işlerde kullanılması, günümüzdeki tanımıyla çocuk işçiliği, güncel bir sorun olarak algılsa da eski dönemlerde de var olan toplumsal bir sorundur. Milattan önceki dönemde Sümerler ve Asurlar tarafından çocukların işçi olarak çalıştırıldıkları bilinmektedir. Çeşitli kaynaklarda piramitlerin inşası sırasında Mısır'da çocuk işçilerden de yararlandığı iddia edilmektedir. Ayrıca Romalılar döneminde de tıpkı köleler gibi çocuk işçilerin kullanılması oldukça yaygın bir durumdur. Çocuk işçiliği tarihsel süreçte çok eski dönemlere kadar uzansa da, bugün hukuki boyutta algılandığı kadarıyla ilk olarak 16. ve 17. yüzyıllarda önemli bir sorun haline gelmiştir. Bunun en önemli sebebi bu yüzyıllarda başta Kuzey Amerika olmak üzere Batı toplumlarında köleliğin yaygınlaşmasıdır. Çocuk işçiliği sorunu 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da yaşanan Sanayi Devrimi ile birlikte de doruk noktasına ulaşmıştır. Günümüzde de ulusal ve uluslararası boyuttaki tüm çabalara rağmen özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplumsal alandaki en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir.

* Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.

18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa'da ve Amerika'da köleliğin yasaklanmaya başlaması çocuk işçiliğinin yaygınlaşmasını da tetiklemiştir; çünkü sermaye sahipleri köleliğin ortadan kalkmasıyla işgücü ihtiyaçlarını karşılamak için ucuz işgücünü başka kaynaklardan temin etmeye yönelmişlerdir. Bu durumda kadınlar ile çocuklar en savunmasız ve en kırılgan gruplar olarak hedef haline gelmişlerdir. Ancak özellikle çocukların bu amaç için kullanılmaları sonraki yıllarda Batı toplumlarının vicdanında onarılmaz yaralar açılmasına ve insanlık onuru ile insani değerlerin sorgulanmasına yol açmıştır. Zira bu dönemde 5 - 6 yaşındaki çocuklar 17 - 18 saat boyunca, yarı aç yarı tok bir şekilde, fabrikalarda ve maden ocaklarında çalıştırılmışlardır. Cunningham ve Viazzo da bu konuya dikkat çekerek çocukların sanayileşme öncesinde de çalıştırıldığını ancak bu çalışmanın hiçbir zaman, bu dönemde olduğu gibi 17 - 18 saate varacak şekilde, sömürülerek yapılmadığını ifade etmektedirler (Cunningham&Viazzo, 1996: 14).

Sanayileşme sonrasında çocuklar, başta İngiltere olmak üzere Belçika, Almanya, Hollanda ve Fransa gibi pek çok Avrupa ülkesinde ve Kuzey Amerika'da en ağır şartlarda çalıştırılmışlardır. İngiltere'de fabrika bacalarını temizlemek için çocukların kullanılması, bir gelenek haline gelmiş ve "baca temizleyicisi"¹ kelimesi adeta işçi çocukları tanımlamak için kullanılan genel bir kelimeye dönüşmüştür. Çeşitli kaynaklara göre bu dönemde fabrika bacası temizleme işinde çalışan çocukların yaşam ömrü ortalama üç yıl ile sınırlıdır. Yine bu dönemde Belçika'da bir dokuma fabrikasında, makinelerin altına düşen yün ve iplik parçalarını toplama işinde istihdam edilebilmek için, 5 yaşını doldurmuş bir çocuk olmak yeterlidir! Bu işte çalışan çocuklar da sürekli eğik pozisyonda çalışmak zorunda oldukları için çarpık gelişen bedenleriyle bir ömür boyu yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Aynı şekilde Fransa'da bulunan maden ocaklarında yerin iki veya üç kilometre altında sıcaklığın kırk dereceyi aştığı noktalarda, yeni galeri açma ve vagon yükleme işleri sadece çocuklara açık olan iş pozisyonlarıdır. Maden ocağında yeni bir galeri açılacağı zaman, bu iş için küçük deliklerden rahat bir şekilde ilerleyebildikleri için, çocuklar görevlendirilmektedir. Bu yüzden yeni açılan galerilerde meydana gelen grizu patlamalarında ölenlerin çoğunu henüz on yaşını doldurmamış çocuklar oluşturmaktadır.

Bu dönemde çocuklar gece ve gündüz ayrımı gözetmeksizin çalıştırılmaktadırlar. Gündüz çalışan çocuklar sabah saat 4'te veya 5'te uyanıp işe gitmekte ve akşam saat 8'e ya da 9'a kadar çalışmaktadırlar. Akşam çalışan çocuklar ise akşamüstü işe gelmekte ve ancak sabah güneş doğduktan sonra işten ayrılmaktadırlar. Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da Sanayi Devrimi sonrasında çalışma biçimleri ülkeden ülkeye ve işten işi farklılık gösterse de çocuklar genel olarak bu şekilde sömürülmektedirler. Bu konu hakkında Friedrich Engels'in *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu* (İngiltere, 1845) ya da Louis-Réné Villermé'nin *Pamuk, Yün ve İpek Üretiminde Çalışan İşçilerin Fiziksel ve Ahlaki Durumunun Panoraması* (Fransa, 1840) adlı eserlerinde detaylı bilgilere ulaşmamız mümkündür.

"İmalat sanayisinin başından itibaren çocuklar fabrikalarda çalıştırılmaya gelmiştir; daha sonra genişletilen makinelerin ilkin küçük boyutlarda oluşu, çocukların çalıştırılmasının özgül nedenidir. Atölyelerdeki çocuklar bile, imalatçılara birkaç yıllığına çırak olarak kiralanmışlar ve çok sayıda çocuk böylece çalıştırılmıştır. Bu çocuklar aynı yerde kalır, birlikte yemek yer, aynı giysileri giyerlerdi; kuşkusuz patronun kölesiydiler; kendilerine çok haşın ve çok barbar davranılırdı. [...] Bir fabrika işçisinin, yokluk, yoksunluk, değişen koşullar altında, yetersiz giysiler içinde soğukta ve rutubetli ortamlarda, sağlıksız evlerde büyüyen çocuğu, daha sağlıklı koşullarda büyütülen bir çocuğun çalışma gücüne sahip olmaktan uzaktır. Dokuz yaşındayken, on üç yaşına gelinceye dek günde 6 ½ saat çalışmak üzere (daha önce 8 saat, ondan önce de 12-14 saat, hatta 16 saat) fabrikaya gönderilir; sonra da on sekiz yaşına kadar günde on iki saat çalışır." (Engels, 1997: 186-187).

Bu dönemde söz konusu ülkelerde çocukları korumak ve onların sömürülmelerini engellemek için gerekli hukuki düzenlemelerin bulunmaması, çocuk işçiliği sorununun daha tehlikeli bir noktaya ulaşmasına neden olmuştur. Çocuk işçiliği ile mücadelenin tarihi de, bu ülkelerde henüz "insani değerlerini" kaybetmemiş bazı aydınların, siyasetçilerin ve aristokratların çabalarıyla, bu eksiklikten yola çıkılarak başlamıştır. Böylece insanlık tarihinin en karanlık ve en utanç verici dönemlerinden biri sayılan bu yüzyıl; aynı zamanda insanlığın geleceği için umut verici gelişmelerin yaşandığı bir döneme dönüşmüştür. Yüzyılın sonuna doğru, günümüzde hâlen insanlık dışı olarak kabul edilse de çeşitli yasal düzenlemelerle başta çocuklar olmak üzere, tüm çalışanların hakları yasal düzenlemelerle koruma altına alınmıştır. Bu gelişmeler de 21. Yüzyılda yaygınlaşan insan hakları ve sosyal adalet kavramlarının ortaya çıkmasına ve gelişmesine öncülük etmiştir.

2. Tarihsel Süreçte "Sosyal Politika Tedbirleri"

Tarihsel gelişime baktığımızda çocuk işçiliği ile mücadele tarihi, sosyal politika tarihi ile paralel bir gelişim göstermektedir. Hatta sosyal politikaların ilk olarak çocuk işçiliği sorunu ile mücadele etmek için geliştirildiğini de ifade edebiliriz. Bu konu ile ilgili dünyada ilk sosyal politika tedbirinin, 1801 yılında İngiltere'de 8 yaşından küçük çocukların çalıştırılmalarının yasaklanmasıyla başladığını görmekteyiz. Bir yıl sonra yine İngiltere'de çıkarılan *Factory Act* yasasıyla çocukların çalışma saatleri, gece çalışmaları ve çalışma

¹ İng. chimney sweeper

koşulları düzenlenmiştir. Bu gelişmeleri daha sonra diğer Avrupa ülkelerindeki sosyal politika tedbirleri izlemiştir (Talas, 1997: 265). 20. Yüzyıla gelindiğinde ise sermayenin küreselleşmesiyle birlikte ortaya çıkan "rekabet eşitsizliğinin" engellenmesi düşüncesi sosyal politika tedbirlerinin uluslararası boyutta ele alınması fikrini gündeme getirmiştir. Batı toplumlarında artan dayanışma duygusuyla birlikte işçi sınıfının da evrensel bir sosyal politika düşüncesine destek vermesi 1919 yılında bu isteğin hukuki savunuculuğunu üstlenecek olan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (International Labour Organization) kurulmasına neden olmuştur. Bu örgüt kuruluşundan itibaren bazı dönemlerde misyonunu yerine getiremeyecek noktaya gelse de, günümüzde başta çocuk işçiliği ile mücadele olmak üzere iş hayatına yönelik tüm alanlarda en çok ön plana çıkan uluslararası aktörlerden biri konumundadır.

3. 21. Yüzyılda Çocuk İşçiliği ile Uluslararası Mücadele

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yanı sıra dünya genelinde bugüne kadar çocuk işçiliğine karşı mücadele etmek için Birleşmiş Milletler (United Nations), UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund), Dünya Bankası (The World Bank) ve Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization) gibi çeşitli uluslararası kuruluşlar faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen çeşitli programlar sayesinde çocuk işçiliği ile mücadele konusunda ciddi ilerlemeler sağlanmıştır. Örneğin Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından başlatılan IPEC (International Programme on the Elimination of Child Labour) programı, uluslararası düzeyde çocuk işçiliğini ve çocuk işgücünü önleme açısından oldukça önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir ve gerçekleştirmeye de devam etmektedir. Ancak bu kuruluşların göstermiş oldukları çabalar, çocuk işçiliğinin güncel boyutları göz önüne alındığında, oldukça yetersiz kalmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü IPEC programı kapsamında 2000 yılından bir çalışma başlatmıştır. Kuruluş 2000 - 2016 yıllarını kapsayacak olan bu çalışmanın 2000 - 2012 yıllarını kapsayan ve ara rapor olarak değerlendirilebilecek kısmını 2013 yılında yayınlamıştır. Çalışma 4'er yıllık 5 periyod olarak planlanmış ve veriler periyodik olarak 2000, 2004, 2008 ve 2012 yıllarını kapsayacak şekilde düzenlenerek paylaşılmıştır. 5. ve son periyoda ait verilerin sonuç raporu ile birlikte 2016 yılı sonrasında paylaşılması beklenmektedir (OIT, 2013: vii).

2012 yılı verilerine göre dünya genelinde 5 ile 17 yaş arası yaklaşık 168 milyon çocuk işçi bulunmaktadır ki bu rakam dünya nüfusundaki toplam çocuk sayısının neredeyse %11'ine denk gelmektedir (OIT, 2013: 3). Bu açıdan bakıldığında çocuk işçiliği sorunun altında yatan nedenleri anlamaya çalışan ve buna yönelik stratejiler ve önleme sistemleri geliştiren bu kuruluşların tüm çabalarına rağmen bu oran hiç de azımsanamayacak bir düzeydedir. Fakat IPEC programının başladığı 1990'lı yıllarla karşılaştırıldığında bugün gelinen noktada çok önemli gelişmeler kaydedilmiş olduğu da görülmektedir. Söz konusu çalışmada 2000'li yılların başından bu yana çocuk işçi sayısında yaklaşık 78 milyonluk bir azalma yaşandığına dikkat çekilmektedir. Bugün gelinen noktada yaklaşık 168 milyon çocuk işçi bulunduğu düşünüldüğünde bu sayının yaklaşık üçte bir oranında azaldığını söyleyebiliriz. Çalışmada yer alan verilere göre 2000 - 2012 yılları arası çalışan kız çocuklarının sayısında % 40'lık bir azalma görülmektedir. Bu oran erkeklerde % 25 civarındadır (OIT, 2013: 3).

Aşağıdaki tabloda 2012 yılı itibarıyla dünya genelinde ekonomik amaçlarla çalıştırılan toplam çocuk sayısı, çocuk işgücü olarak kullanılan toplam çocuk sayısı ve tehlikeli işlerde çalıştırılan toplam çocuk sayısı gösterilmektedir.

Tablo 1: Çocuk İşgücü olarak tehlikeli işlerde çalıştırılan 5-17 yaş arası çocukların dünya genelindeki sayısı ve oranı, 2000-2012

		Ekonomik amaçla çalıştırılan çocuklar (milyon)		Çocuk işgücü (milyon)		Tehlikeli işler (milyon)	
			%		%		%
Dünya	2000	351 900	23,0	245 500	16,0	170 500	11,1
Geneli	2004	322 729	20,6	222 294	14,2	128 381	8,2
	2008	305 669	19,3	215 209	13,6	115 314	7,3
	2012	264 427	16,7	167 956	10,6	85 344	5,4

Kaynak: Mesurer les progrès dans la lutte contre le travail des enfants. Estimations et tendances mondiales 2000-2012
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_221515.pdf

Yukarıdaki tabloda da açık bir şekilde görüldüğü üzere tehlikeli işlerde çalışan çocuk işgücü oranlarında, dünya genelinde, son 12 yılda gözle görülür bir azalma olmuştur; ancak bugün gelinen noktada durum yine endişe vericidir! Bu azalmanın en hızlı olduğu dönem 2008 ve 2012 yılları arasındadır ki bu dönemde Uluslararası Çalışma Örgütü, UNICEF, Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası gibi pek çok uluslararası kuruluşun ciddi çalışmaları olmuştur. Bu dönemde toplam çalışan çocuk sayısı 215 milyondan 168 milyona düşmüştür. Bu sayı tehlikeli işlerde çalışan çocuklar söz konusu olduğunda 115 milyondan 85 milyona varan yaklaşık 30 milyonluk bir azalma söz konusudur (OIT, 2013: 3). 2008 ve 2009 yılları arasında dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz göz önüne alındığında, söz konusu bu niceliksel azalma yukarıda

ifade edilen uluslararası kuruluşların çabalarının aslında ne kadar önemli olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu niceliksel azalma da tabii ki devletlerin, işverenlerin ve işçilerin çabalarını göz ardı edemeyiz. Zira bu şekilde bir ilerlemenin sadece tek bir kişinin, tek bir kurumun ya da kuruluşun çabasıyla gerçekleşmesi pek mümkün görünmemektedir!

Bu çalışmada yer alan veriler günümüzde çocuk işçi sayısının en çok Asya-Pasifik bölgesinde bulunduğunu göstermektedir. Ancak çocuk işçiliğinin en güçlü etkisi, gözle görülür bir azalma olsa da, en çok Sahra Altı Afrika bölgesinde görülmektedir.

Tablo 2: Çocuk İşgücü olarak bölgelere göre tehlikeli işlerde çalıştırılan 5-17 yaş arası çocukların sayısı ve oranı, 2012

Bölge	Ekonomik amaçla Çalıştırılan çocuklar		Çocuk İşgücü		Tehlikeli İşler	
	(milyon)	%	(milyon)	%	(milyon)	%
Asya Pasifik	129 358	15,5	77 723	9,3	33 860	4,1
Latin Amerika ve Karayipler	17 843	12,5	12 505	8,8	9 638	6,8
Sahra Altı Afrika	83 570	30,3	59 031	21,4	28 767	10,4
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	13 307	12,1	9 244	8,4	5 224	4,7

Kaynak: Mesurer les progrès dans la lutte contre le travail des enfants. Estimations et tendances mondiales 2000-2012
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_221515.pdf

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere çocuk işgücü olarak Asya Pasifik bölgesinde 5 - 17 yaş arası grupta çalıştırılan çocuk sayısı yaklaşık olarak 78 milyon civarındadır. Bu sayı Sahra Altı Afrika ülkelerinde 59 milyon, Latin Amerika ve Karayipler'de 13 milyon, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ise 9 milyon civarındadır. İşgücü piyasasının dışında ekonomik amaçlarla çalıştırılan çocuklara bakıldığında bu sayı daha da artmaktadır.

Tablo 3: Çocuk İşgücü olarak bölgelere göre tehlikeli işlerde çalıştırılan 5-17 yaş arası çocukların sayısı ve oranı, 2008 ve 2012

Bölge		Çocuk Sayısı (milyon)	Ekonomik amaçla Çalıştırılan çocuklar		Çocuk İşgücü		Tehlikeli İşler	
			(milyon)	%	(milyon)	%	(milyon)	%
Asya Pasifik	2008	853 895	174 460	20,4	113 607	13,3	48 164	5,6
	2012	835 334	129 358	15,5	77 723	9,3	33 860	4,1
Latin Amerika ve Karayipler	2008	141 043	18 851	13,4	14 125	10,0	9 436	6,7
	2012	142 693	17 843	12,5	12 505	8,8	9 638	6,8
Sahra Altı Afrika	2008	257 108	84 229	32,8	65 064	25,3	38 736	15,1
	2012	275 397	83 570	30,3	59 031	21,4	28 767	10,4

Kaynak: Mesurer les progrès dans la lutte contre le travail des enfants. Estimations et tendances mondiales 2000-2012
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_221515.pdf

Bu bölgelerin içinde çocuk sayısına oranla çalışan çocuk sayısı (istihdam oranı) açısından en endişe verici bölge Sahra Altı Afrika bölgesidir. Zira bu bölgede 2012 yılı itibariyle toplam çocuk sayısı 275,3 milyon iken çalışan çocuk sayısı 83,5 milyondur ki bu rakam her üç çocuktan birinin ya da her yüz çocuktan en az otuzunun çalıştığı anlamına gelmektedir. Ancak bu bölgedeki işçi çocukların sayısında 2008 yılına göre % 2,5'lik bir azalmanın görülmesi gelecek adına umut vericidir. Çocukların istihdam oranları göz önüne alındığında Asya Pasifik, Latin Amerika, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde ise oranlar Sahra Altı Afrika'sına göre nispeten daha düşüktür (OIT, 2013: 5).

Tablo 4: Çocuk İşgücü olarak cinsiyete göre tehlikeli işlerde çalıştırılan 5-17 yaş arası çocukların sayısı ve oranı, 2000 ve 2012

Cinsiyet		Ekonomik amaçla Çalıştırılan çocuklar		Çocuk İşgücü		Tehlikeli İşler	
		(milyon)	%	(milyon)	%	(milyon)	%
Erkekler	2000	184 200	23,4	132 200	16,8	95 700	12,2
	2004	171 150	21,3	119 575	14,9	74 414	9,3
	2008	175 777	21,4	127 761	15,6	74 019	9,0
	2012	148 327	18,1	99 766	12,2	55 048	6,7
Kızlar	2000	167 700	22,5	113 300	15,2	74 800	10,0
	2004	151 579	19,9	102 720	13,5	53 966	7,1
	2008	129 892	16,9	87 508	11,4	41 296	5,4
	2012	116 100	15,2	68 190	8,9	30 296	4,0

Kaynak: Mesurer les progrès dans la lutte contre le travail des enfants. Estimations et tendances mondiales 2000-2012
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_221515.pdf

Bu veriler ışığında 2012 yılı itibariyle 5 - 17 yaş arası çalışan çocukların cinsiyet dağılımına baktığımızda yaklaşık 148 milyon erkek çocuk; 116 milyon kız çocuk ekonomik nedenlerle çalıştırılmaktadırlar. Aynı yılın işgücü piyasasında ise erkek çocukların kız çocuklara göre daha fazla yer aldığı görülmektedir. İşgücü piyasasında çalışan yaklaşık 168 milyon çocuğun neredeyse 100 milyonu erkek çocuklarından; 68 milyonu da kız çocuklarından oluşmaktadır. Öte yandan erkek çocukların yaklaşık 55

milyonu, kız çocuklarının ise yaklaşık 30 milyonu tehlikeli işlerde istihdam edilmektedir. Yukarıda da açık bir şekilde görüldüğü üzere son 12 yılda çocuk işçiliği sayısında yaşanan azalma kız çocuklarında erkek çocuklarına göre daha fazla olmuştur. Aşağıdaki tabloda tehlike işlerde çalışan çocukların yaş gruplarına göre dağılımı verilmektedir.

Tablo 5: Çocuk İşgücü olarak yaş gruplarına göre tehlikeli işlerde çalıştırılan 5-17 yaş arası çocukların sayısı ve oranı, 2000 ve 2012

Yaş Grubu		Ekonomik amaçla çalıştırılan çocuklar (milyon)		Çocuk İşgücü (milyon)		Tehlikeli İşler (milyon)	
			%		%		%
5-11 yaş	2012	73 072	8,5	73 072	8,5	18 499	2,2
12-14 yaş	2012	70 994	19,6	47 381	13,1	19 342	5,3
5-14 yaş	2000	211 000	17,6	186 300	15,5	111 300	9,3
	2004	196 047	16,2	170 383	14,1	76 470	6,3
	2008	176 452	14,5	152 850	12,6	52 895	4,3
	2012	144 066	11,8	120 453	9,9	37 841	3,1
15-17 yaş	2000	140 900	42,4	59 200	17,8	59 200	17,8
	2004	126 682	35,2	51 911	14,4	51 911	14,4
	2008	129 217	35,0	62 419	16,9	62 419	16,9
	2012	120 362	33,0	47 503	13,0	47 503	13,0

Kaynak: Mesurer les progrès dans la lutte contre le travail des enfants. Estimations et tendances mondiales 2000-2012
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_221515.pdf

Bu verilere göre 2012 yılı itibariyle dünya genelinde 5 - 11 yaş arası grupta, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin yaklaşık 73 milyon çocuk ekonomik amaçlarla çalıştırılmaktadır. Bu çocukların yaklaşık 19 milyonu da tehlike işlerde istihdam edilmiş durumdadır. 5 - 11 yaş aralığı biraz daha genişletilip; 5-14 yaş aralığı dikkate alındığında ise bu sayı yaklaşık iki katına çıkmaktadır. 15 - 17 yaş arasında ise tehlikeli işlerde çalışan çocuk sayısı yaklaşık 47,5 milyondur ki bu rakam bu yaş aralığında işgücü piyasasında istihdam edilen toplam çocuk sayısı ile aynıdır. Diğer bir ifadeyle işgücüne kayıtlı 15 - 17 yaş arası grupta istihdam edilen yaklaşık 47,5 milyon çocuğun tamamı tehlikeli işlerde çalıştırılmaktadır. Tehlikeli işler söz konusu olduğunda çocukların istihdam edildikleri yaş aralıkları kadar istihdam edildikleri sektörler de oldukça önemlidir. Bu çalışmada paylaşılan sektörel dağılım aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 6: Çocuk İşgücünün 5-17 yaş arası grupta 2008 ve 2012 yılları arasındaki sektörel dağılımı, sayıları ve yüzdeleri

Sektör	2008		2012	
	(milyon)	%	(milyon)	%
Tarım	129 161	60,0	98 422	58,6
Sanayi	15 068	7,0	12 092	7,2
Hizmet	55 109	25,6	54 250	32,3
(Ev işleri)	(10 557)	(4,9)	(11 528)	(6,9)

Kaynak: Mesurer les progrès dans la lutte contre le travail des enfants. Estimations et tendances mondiales 2000-2012
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_221515.pdf

Çalışmada yer alan 2012 yılı verilerine göre çocuk işgücünün sektörel dağılımında tarım sektörünün ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu durum çocuk işçiliğinin bölgesel dağılımıyla doğru orantılıdır; çünkü çocuk işçiliğinin en yaygın olduğu bölgeler olan Asya Pasifik ve Sahra Altı Afrika ülkelerinin ekonomilerinin hemen hepsi tarıma dayalıdır. Bu bölgelerde sanayi sektörü neredeyse hiç gelişmemiştir ve hizmet sektörüne de neredeyse hiç ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu yüzden bu bölgelerdeki pek çok çocuk tarım sektöründe istihdam edilmektedir. 2008 - 2012 yılları arasında tarım sektöründe çalışan çocuk sayısında 30 milyondan fazla bir azalma söz konusudur. Ancak bu niceliksel azalmanın nedenleri arasında ülkelerin küresel ısınma ve iklim değişikliğine bağlı olarak değişen tarım politikalarının etkili olup olmadığı henüz bilinmemektedir. Öte yandan Meksika, Brezilya ve Endonezya gibi ülkelerde tarım sektörü, çocukların istihdam edildikleri sektörler arasında sayılmamaktadır. Bu yüzden bu gibi ülkelerde tarım sektöründe çalışan çocukların sayıları yukarıdaki hiçbir tabloya dâhil edilmemiştir. Dolayısıyla dünya genelinde hem çalışan çocuk sayılarının hem de tarım sektöründe çalışan çocuk sayılarının bu çalışmada ifade edilen rakamlardan daha fazla olması da ihtimaller dâhilindedir!

Yukarıda yer alan tablo bize dünyadaki sosyal, ekonomik ve kültürel yapılar hakkında da bilgi vermektedir. Sektörel dağılımda çalışan çocuk sayısının, en yüksek tarım sektöründe olduğuna değinmiştik. Bunun nedeni olarak da çocuk işçiliğinin en yaygın olduğu bölgelerden olan Asya Pasifik ve Sahra Altı Afrika ülkelerinin ekonomilerinin neredeyse tamamının tarıma dayalı olduğunu belirtmiştik. Buna karşılık çalışan çocuk sayısının en az olduğu sektörün, sanayi sektörü olması da hiç şaşırtıcı değildir; çünkü ülkelerin sanayileşme durumu gelişmişlikleriyle doğru orantılıdır. Sanayi bakımından en gelişmiş ülkeler arasında yer alan Batı toplumlarında da bugün, 19. Yüzyılın aksine çocuk işçiliği öncelikli toplumsal sorunlar arasında yer almamaktadır. Hizmet sektöründe çalışan çocukların sayısının tarım sektörü ile karşılaştırıldığında nispeten daha az olmasına rağmen; sanayi sektörü ile karşılaştırıldığında oldukça yüksek

olması da, Karayipler'in ve Asya Pasifik ülkelerinin özellikle 21. Yüzyılda küresel turizmin merkezi haline gelmeleriyle açıklanabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak buraya kadar yer verilen tablolardan da anlaşılacağı üzere dünya geleninde çalışan veya çalıştırılan çocuk sayılarında 2000 – 2012 yılları arasında önemli bir azalma söz konusudur. Ancak genel olarak 5 – 17 yaş arası çocuk işçi sayısı göz önüne alındığında, dünyada hâlen 168 milyon çocuk çalışmak zorundadır. 2000 – 2012 yılları arasında görülen niceliksel azalmada Uluslararası Çalışma Örgütü, UNICEF, Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi pek çok uluslararası kuruluş ile devletlerin, işverenlerin ve ailelerin çabaları son derece önemlidir ve gelecek için oldukça umut vericidir. Bu sorun ile mücadele de tüm paydaşların bir arada mücadeleye katılması da çok önemlidir; çünkü çocuk işçiliği sorunu, tek bir nedene indirgenemeyecek kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu yüzden bu sorunun evrensel boyuttaki çözümünü de yukarıda bahsi geçen paydaşların katılımını olmaksızın pek mümkün görünmemektedir.

Öte yandan, dünya genelinde ortaya çıkan bu iyimser tablonun sürdürülebilmesi için konu hakkında mevcut uygulamaların sürdürülmesi ve yeni uygulamaların ya da projelerin hayata geçirilmesi de önem arz etmektedir. Ayrıca, yukarıda ifade edilen ve uluslararası kuruluşlarca yürütülen çalışmalara ek olarak çocuk işçi sorunu ile mücadele eden ülkelerin koruyucu ve önleyici bazı çalışmalara başlaması, sorunun uzun vadede ortadan kaldırılmasına katkı sağlayacaktır. Koruyucu ve önleyici çalışmalara ek olarak, konu ile ilgili evrensel bir kamuoyu oluşturulması da çok önemlidir; çünkü bazı durumlarda kamuoyunda oluşan farkındalık, sorunun çözümünde alınacak olan koruyucu ve önleyici tedbirlerden daha etkili olabilmektedir.

KAYNAKÇA

AVŞAR, Zakir & ÖĞÜTOĞULLARI, Eren (2012). "Çocuk işçiliği ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Stratejileri", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2012/1, s. 11.

BUMİN, Kürşat (2015). *Batı'da Devlet ve Çocuk*, Konya: Çizgi Kitabevi.

CUNNINGHAM, Hugh & VIAZZO, Pier Paolo (1996). *Child Labour in Historical Perspective 1800-1985*, Italy-Florence: UNICEF Publication.

DUYAR, İzzet & ÖZENER, Barış (2003). *Çocuk İşçiler - Çarpık Gelişen Bedenler*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

ENGELS, Friedrich (1997). *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Birinci Baskı Ankara: Eriş Yayınları.

İNAL, Kemal (2013). *Çocuk ve Demokrasi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

OIT - Organisation Internationale du Travail (2013). Mesurer les progrès dans la lutte contre le travail des enfants, Estimations et tendances mondiales 2000-2012. (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_221515.pdf) [16.10.2014].

OIT - Organisation Internationale du Travail (2013). Eliminer le travail des enfants dans le travail domestique et protéger les jeunes travailleurs contre les conditions de travail abusives.

(http://www.ilo.org/ipec/Informationresources/WCMS_207924/lang--fr/index.htm) [05.11.2014].

TALAS, Cahit (1997). *Toplumsal Politika*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

VILLERMÉ, Louis-René (1840). *Tableau de l'état physique et moral des ouvriers employés dans les manufactures de coton, de laine et de soie*. (http://classiques.uqac.ca/classiques/villermelouis_rene/tableau_etat_physique_moral/villermelouis_rene/tableau_ouvriers.pdf) [29.10.2014].

http://www.unicef.org/turkey/oc/_cp25b.html [02.11.2014].

http://uidder.org/444_sistemi_cocuk_isciliginin_onunu_aciyor.htm [06.11.2014].

<http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/French%20report%20PDF.pdf> [08.11.2014].